

LEIDINYS APIE BIBLIOGRAFIJOS MOKSLO RAIDĄ

AUDRONĖ MATIJOŠIENĖ

Vilniaus universiteto biblioteka
 Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
 El. paštas: audrone.matijosiene@gmail.com

2007 metais profesorius Osvaldas Janonis išleido bibliografijos mokslo raidos leidinį *Lietuvos ir išeivijos bibliografijos chronologija (iki 1990 m.)*¹. Leidinio pasirodymas nebuvo netikėtas. Jau nuo 1982 metų bibliotekinėje spaudoje ir knygotyros mokslo darbuose skelbiami profesoriaus darbai [3] buvo pirmieji pranašai, kad rengiamasi dideliame kapitaliniam bibliografijos mokslo darbui.

Lietuvos ir išeivijos bibliografijos chronologija (iki 1990 m.) apima laikotarpį nuo XI amžiaus, kai Kvedlinburgo analuose pirmą kartą buvo paminėtas Lietuvos vardas, iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 1990 metais. 1009-ieji metai, matyt, pasirinkti tik todėl, kad tai lituanikos bibliografinės apskaitos pradinė data. Pratarmėje O. Janonis aptaria šio leidinio apimtį – tai praktinė, mokslinė ir mokomoji veikla bibliografijos srityje. Autorius pažymi, kad leidinyje neapsiribota tik bibliotekų bibliografinės veiklos įvykiais, kad jame suregistruoti privačių

asmenų, leidyklų, knygynų ir kitų kultūros įstaigų bibliografinio darbo faktai. Pavyzdžiui, jau nuo 1398 m. pateikiami dovanojamų knygų sąrašai; afininės bibliografijos informacijos elementų jau nuo XIII a. turėjo rankraštinės knygos slavų kalba, o nuo XV a. – lotynų kalba; nuo XV a. antrosios pusės pateikiami bibliotekų katalogai ir inventoriniai sąrašai. Vienas pirmųjų tokių minimas „Lietuvių tautos kolegijos“ (1397) bibliotekos inventorinis sąrašas, kuriame buvo užregistruotos 787 knygos; nurodomos didesniųjų leidyklų ir spaustuvių įsteigimo datos. Daugelis iš jų leido savo produkcijos rodykles. Pateikta ypač daug informacijos apie spaustuvių, vienuolynų bibliotekų, knygynų prekinis katalogus įvairiomis kalbomis; kruopščiai atspindėtos retrospektyviosios ir einamosios bibliografinės apskaitos datos; pateikti žiniasklaidos bibliografinės veiklos faktai: sąrašai periodikoje, turinių rodyklės, bibliografinės apžvalgos per Lietuvos radiją; detaliai atspindėta mokomosios ir mokslinės bibliografinės veiklos medžiaga: autoriai, mokslinės publikacijos, renginiai, disertacijų gynimai ir kt.

Šis leidinys – tai pirmas bandymas Lietuvoje pamečiui įvardyti ne tik bibliografus

¹ JANONIS, Osvaldas. *Lietuvos ir išeivijos bibliografijos chronologija: (iki 1990 m.)*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007. 297, [1] p. ISBN 978-9955-33-110-0.

profesionalus ir jų darbus, bet ir bibliografijos mokslui nusipelnčius įvairių sričių specialistus. Vien XX amžiuje bibliografijos srityje darbavosi 255 bibliografai: 173 profesionalūs bibliografai ir 82 – turintys kitas specialybes. Šiandien sunku suminėti XIX amžiaus bibliografus: chronologijoje įrašyti 33 asmenys (Jurgis Plateris, Silvestras Baltramaitis, Juozas Angrabaitis, Vaclovas Biržiška ir kiti) yra nusipelnę bibliografijos mokslui ir praktinei veiklai, bet visi jie turėjo kitas specialybes. XIX a. tik trys moterys – spaudos darbuotoja Marta Zauniūtė, rašytoja Aldona Didžiulytė-Kazanavičienė ir istorikė Marija Mašiotaitė-Urbšienė – darbavosi bibliografijos srityje.

Šiuo leidiniu pradėta bibliografijos chronologija turi enciklopedinio leidinio bruožų: tikslūs vardai ir datos, bibliografijos faktai, istoriniai įvykiai ir reiškiniai. Skirtumas tas, kad enciklopedijose visa informacija dėstoma pagal abėcėlę, tad duomenys apie vienu metu gyvenusius asmenis patenka į skirtingas enciklopedijų dalis. Chronologinis medžiagos dėstymas teikia galimybę sužinoti, kurie bibliografijai nusipelnę žmonės gyveno ir kūrė tuo pačiu metu ir kokie istoriniai įvykiai lėmė kūrėjų darbą.

Ypač svari vieta leidinyje tenka istorijos įvykiams. Autorius pažymi, kad faktai, apibūdinantys bibliografijos raidos sąlygas, imti iš A. Vitkaus „Lietuvos istorijos įvykių chronologijos“ ir enciklopedijų. Bibliografinėi apskaitai yra svarbios LDK, Mažosios Lietuvos susidarymo datos, administracinio padalijimo pakeitimai ir kt. Autorius turi teisę savo nuožiūra rinkti ir įtraukti istorijos

faktus, atskleidžiančius bibliografijos ir jos kūrėjų tarpumą. Kaip leidinyje pavyko išlaiviuoti tarp istorijos ir bibliografijos faktų, spręš kiekvienas informacijos vartotojas savo nuožiūra. Akivaizdu viena – rengdamas šį leidinį spaudai autorius vadovavosi žinomu posakiu „faktai šventi, bet nuomonė laisva“.

Chronologijoje užregistruoti 4492 įrašai: XI a.–1940 metams skirti 2053 įrašai. Pratarinėje autorius pažymi, kad naudojosi prof. Vlado Žuko *Lietuvių bibliografijos istorija* [3], kurioje geriausiai ištyrinėta XVI a.–1940 metų lietuvių bibliografija. Dėl šios priežasties chronologijoje detaliausiai atspindėti to laikotarpio lietuvių bibliografijos faktai. 1940–1990 metų laikotarpiui skirti 2439 įrašai, iš jų 103 įrašai – bibliografijai nusipelnusiems asmenims. Šio laikotarpio bibliografinės veiklos faktams autorius taip pat nedaro atskirties; jie suregistruoti išsamiai, nevertinant ir nedarant kokios nors sąmoningos atrankos. Suregistruotos ir šiuo metu praktinę vertę praradusios bibliografijos rodyklės. Nurodyti cenzūros faktai ir Glavlito veikla.

Nauja tai, kad chronologijoje pateikta Lietuvos tautinių bendrijų (lenkų, žydų, baltarusių, ukrainiečių, vokiečių) bibliografinės veiklos faktų, pavyzdžiui, 1880 m. Vilniuje išleista I. A. Benjakobo rodyklė apima apie 17 000 žydų rankraščių ir knygų, išleistų iki 1863 m. Tai svarbi medžiaga, nes Lietuvos tautinių bendrijų bibliografinės veiklos istorijos lig šiol nėra. Pirmosios knygos Lietuvoje kitomis kalbomis (pirmoji – 1522 m. P. Skorinos Vilniuje išspausdinta „Mažoji kelionių knygelė“) taip pat žymi tautinių

bendriųjų spaudos bibliografinės atrankos pirmąsias datas.

Į chronologiją įtraukti lietuvių išėmimo bibliografų darbai. Jau nuo XIX a. antrosios pusės Amerikos lietuvių periodinė spauda („Lietuviškasis balsas“, „Unija“, „Vienybė lietuvininkų“ ir kiti) reguliariai skelbė reklaminius ir prekybinius knygų sąrašus (1890 m. „Vienybėje lietuvininkų“ išspausdintas „Katalogas knygų, kurias galima gauti pirkti pas M. Mockų“, kuriame aprašytos 28 lietuviškos knygos).

Nauja ir tai, kad autorius patobulino chronologijų sudarymo metodiką: istorijos įvykių, praktinės veiklos ir mokslo darbų radimui paspartinti įvesti ženklai kiekvienai grupei. Vartotojui gal būtų naudinga, kad duomenys apie bibliografijai nusipelnčius asmenis būtų surinkti kiekvienų metų pradžioje. Leidinyje šie žvaigždute pažymėti įrašai yra išsibarstę tarp bibliografijos leidinių, informacijos vartotojų bibliografinio aptarnavimo faktų ir pan.

Chronologijoje visi įrašai sunumeruoti. Autoriaus pasirinkimu numeriai nurodyti įrašų gale laužtiniuose skliaustuose. Šalia jų lenktiniuose skliaustuose pateiktos naudotų šaltinių santrumpos. Patys šaltiniai išvardyti „Naudotų šaltinių santrumpų sąrašė“. Sąrašas atskleidžia šio kapitalinio darbo apimtį. Leidinys iliustruotas bibliografų portretais, bibliografijos leidinių viršelių nuotraukomis ir kitokio pobūdžio iliustracijomis.

Pirmas atvejis rengiant chronologijas, kai leidinio gale pateikiama vardų rodyklė.

Į vardų rodyklę įtraukti asmenvardžiai, vietovardžiai ir kolektyvai. Tačiau ir turint vardų rodyklę naudotis tokiu kapitaliniu darbu yra nelengva. Paieškai palengvinti reikėtų atskiros kolektyvų rodyklės.

Leidinio pabaigoje pateiktas chronologijoje minimų asmenų gimimo datų kalendorius. Be abejo, 283-ųjų bibliografų gimimo datų atskleidimas pareikalavo iš autoriaus ypač daug laiko. Tai rodo autoriaus pagarbą bibliografui.

Tokiame kapitaliniame leidinyje neapsieita be kai kurių praleidimų. Reiklėnis tyrėjas pasigęs kai kurių XX amžiaus pradžios Mažosios Lietuvos bibliografijos darbų. Visų pirma profesoriaus Viliaus Gaigalaičio (1869–1950) bibliografinės veiklos detalesnio atskleidimo. Ją išsamiai įvardijo prof. Domas Kaunas „Knygotyroje“ išspausdintuose straipsniuose [3]. Trūksta ir V. Gaigalaičio bibliotekos, kurią jis 1940 m. išsivežė į Vokietiją, katalogo [1]. Jį parengė ir 1980 m. išleido baltistas Jochenas D. Range. Pastebėta ir korektūros riktų: vardų rodyklėje nurodyti Balio Sekmoko įrašai chronologijoje praspūdo, ten jų nėra.

Tačiau tos menkos pastabėlės nesumažina šio kapitalinio darbo reikšmės. Chronologija kaip visuma, kaip žinytinis leidinys pateikia ilgaamžę bibliografinės veiklos panoramą. Bibliografijos mokslininkai, dėstytojai, studentai, žinytinių leidinių rengėjai ir bibliotekų darbuotojai laukia chronologijos tęsinio.

NUORODOS

1. *Baltica*. Depositum Vilius Gaigalaitis. Aus der Bibliothek Eduard Hermann. Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz, Osteuropa-Abteilung; Bearb. v. Jochen D. Range unter Mitw. v. Maria Hoffmann u. Nijole Sujeta. Berlin, 1980. XI, 221 p.

2. JANONIS, Osvaldas. Bibliografijos mokslinis tyrimas [1976–1980 metais]. *Bibliotekų darbas*, 1982, nr. 10, p. 12–13; Bibliografotyros raida ir problemos Lietuvos TSR 1971–1982 m. Iš: *Respublikinis bibliografotyros seminaras. Tarkai, 1982 m. gegužės 19–21 d.*: pranešimų tezės. Vilnius, 1982, p. 7–10; *Tarybų Lietuvos bibliografijos mokslas*, 1976–1982 m.: referatinė apžvalga. Vilnius, 1983. 51, [1] p.; *Tarybų Lietuvos bibliografijos mokslas*, 1983–1985 m.: referatinė apžvalga. Vilnius, 1985. 52 p.; Bibliografijos mokslas: rezultatai ir problemos [1981–1985 metais]. *Bibliotekų darbas*, 1987, nr. 2, p. 8–10; *Tarybų Lietuvos bibliografinė produkcija*, 1971–1985 m.: analitinė apžvalga. Vilnius, 1989.

92 p.; 1981–1985 metų periodiniai bibliografiniai leidiniai: analitinė apžvalga. *Knygotyra*, 1990, t. 16, sąs. 2, p. 73–83; *Bibliografijos mokslas ir praktika XX a. antrojoje pusėje*: raidos bruožai: mokslinė monografija. Klaipėda, 2002. 233 [2] p.; *Bibliografijos mokslas Lietuvoje 1986–2000 metais*: referatinė apžvalga. Vilnius, 2002. 65 [2] p.; Lietuvos bibliografijos produkcija 1986–2000 metais: (kiekybinė analizė). *Knygotyra*, 2003, t. 40, p. 252–277; Bibliografijos mokslas sovietmečiu: kiekybinė charakteristika. *Knygotyra*, 2006, t. 46, p. 53–64.

3. KAUNAS, Domas. Mažosios Lietuvos tautinio sąjūdžio protestantiškojo sparno periodinis leidinys „Pagalba“ valdant kaizerinei Vokietijai (iki 1919 m.). *Knygotyra*, 2002, t. 39, p. 34–44; Viliaus Gaigalaičio knygotyriinės nuostatos ir veikla. *Knygotyra*, 2007, t. 48, p. 187–238.

4. ŽUKAS, Vladas. *Lietuvių bibliografijos istorija*, d. 1 (iki 1940 metų). Vilnius, 1983. 264 p.

Įteikta 2009 m. kovo mėn.